

КОЛИ ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ НАСИЛЬСТВА – ОДНА ОСОБА: КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ АУТОАГРЕСІЇ

Кожна людина протягом життя стикається з тим чи іншим видом агресії: бійки у школі, знущання батьків, агресивний сусід та ін. Це такі ситуації, коли одна людина стає об'єктом насилля, а інша – суб'єктом. Але буває і таке, що об'єктом агресії стає його суб'єкт. Поведінку такої особи називають аутоагресивною, а спектр її прояву – досить широкий, крайньою формою якого виступає суїцид. Напрямок психології особистості та система психотерапії транзактний аналіз (далі скор. ТА), представниками якого є Е. Берн, Б. та М. Гулдінг, Т. Харріс та ін., є дуже вдалим підходом для розгляду внутрішніх психологічних конфліктів, але, на жаль, в ньому ще не було досліджено проблему аутоагресивності, не кажучи вже про класифікацію її видів. Саме тому ми вважаємо обрану тему **актуальною** ще й у теоретичному плані. Відповідно, **метою** роботи стала класифікація видів аутоагресивної поведінки з позиції ТА.

Виклад основного змісту. Перед наведенням запропонованих класифікацій видів аутоагресії, слід звернутися до її визначення. Так, нам імпонує тлумачення цього поняття С. С. Степановим: "аутоагресія – це різновид агресивної поведінки, при якій ворожі дії по якимось причинам (переважно соціальним – коли об'єкт, що викликав агресію, є недосяжним, занадто сильним – так чи інакше невразливий) не можуть бути звернені на подразнюючий об'єкт та спрямовуються суб'єктом на самого себе." [3, с.73]. За його думкою, аутоагресивна поведінка проявляється у схильності до самоприниження, іноді – в нанесенні собі фізичних ушкоджень, аж до суїциду.

Щодо класифікації аутоагресії, то нею займалися Н. В. Агазаде, А. В. Боева, Л. Г. Жаркова, Г. О. Лобов, В. О. Руженков. Так, Л. Г. Жаркова [1], говорячи про види розрядки афекту, що виникає внаслідок фрустрації з боку агресивного, травмуючого об'єкту, доводить те, що розрядка може проходити через чотири напрямки: в тіло назовні (відреагований афект – крик, фізична дія); в психіку назовні (відреагований афект, що проявляється у почуттях – сльози, сміх); в тіло всередину (не відреагований афект – психосоматичні розлади, фізична аутоагресія); в психіку всередину (не відреагований афект – неврози, психічна аутоагресія). Отже, авторка у своїй роботі пише про 2 види аутоагресії: психічну та фізичну. Н. В. Агазаде у статті "До проблеми типології аутоагресивних явищ у психічно хворих" (1987) за критерієм впливу на область людського буття, окрім фізичної та психічної, виділяє ще соціальну та духовну аутоагресію. Автор наводить і інші критерії класифікації: за ступенем довільності (усвідомлена та неусвідомлена аутоагресія); за зв'язком із захворюванням (морбідна, тобто смертельно-небезпечна та позаморбідна) та за формою проявлення (суїцид, харчова залежність, хімічна залежність, фанатична поведінка, аутична поведінка, віктимна поведінка, заняття екстремальними видами спорту, самопошкодження). В. О. Руженков зі співавторами

(Г. О. Лобов та А. В. Боева) виокремлюють 2 критерії класифікації аутоагресивної поведінки: за смертельною небезпечністю та за метою. Щодо першого критерію, то в ньому виокремлюється суїцидальна поведінка, що має внутрішні (пасивні суїцидальні думки, задуми, наміри) та зовнішні форми (спроби замаху на життя, завершені суїциди), а також аутодеструктивна поведінка, що може бути прямою (нанесення самоушкоджень без цілі позбавити себе життя) та непрямую (наслідки відстрочені: паління, алкоголь, психосоматичні захворювання та ін.). Щодо класифікації за метою аутоагресії, то це релаксація, маніпуляція, інфантильна демонстрація (для доказу любові, самоствердження), заклик (з ціллю привернути на себе увагу), інфантильне наслідування, інфантильний мазохізм та симуляція. Сучасний науковець В. Р. Кейсельман (Дорожкін) [2] до вище зазначених видів аутоагресивної поведінки додає ще й такий несподіваний як альтруїзм, оскільки іноді він проявляється в актах, що напряду шкідливі для особи, базується на почутті провини, а також покликаний вивести людини з боротьби за кращу долю.

Користуючись термінологією, запропонованою Е. Берном (книга "Ігри, в які грають люди. Психологія людських взаємовідносин", 1964), що включає таке поняття як его-стани, тобто Parent (P), Adult (A), Child (C) (укр. Батько, Дорослий та Дитина відповідно), та запропонованим Р. та М. Гулдінгами поняттям приписів (наприклад, "не будь", "не будь здоровим", книга "Психотерапія нового рішення. Теорія та практика", 1997), нами було зроблено спробу створити власну класифікацію аутоагресивної поведінки за метою: 1) стати ближче до значущої персони, що відбувається через наслідування аутоагресивної поведінки (наприклад, дитина скоює суїцид після спроб матері), сюди ж ми відносимо слідування приписам; 2) отримання задоволення від покарання реальної значущої особи або ж її інтродюкованого образу (тобто, P): наприклад, виривання волосся, ризиковані види спорту, харчова залежність та ін.; 3) самопокарання за поведінку, що для P є або забороненою, або неприйнятною (наприклад, почуття провини, самокатування, тощо); 4) мотиви, пов'язані з поведінкою бунтівної C (ризикована поведінка "на спір", вживання алкоголю та ін.); 5) інші патологічні мотиви (що виникають внаслідок травм, захворювань та ін.).

Отже, користуючись здобутками ТА, нами була запропонована власна класифікація за критерієм мети, що дає змогу по-іншому дивитися на досліджуване явище. Така класифікація допоможе краще зрозуміти імпліцитні мотиви, якими може керуватись аутоагресивна людина, та повніше будувати терапевтичну програму.

Література:

1. Жаркова Л. Г. Формирование агрессии и работа с ней [Електронний ресурс] / Л. Г. Жаркова. – Режим доступу: <http://www.transactional-analysis.ru/methods/304-agress4>

2. Кейсельман (Дорожкін) В. Р. Альтруїзм: так называемое добро./ В. Р. Кейсельман (Дорожкін). – Симферополь: Таврия. – 348 с.

3. Психологічна енциклопедія / за ред. О. М. Степанова – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.